

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 25 Sayı: 49 (Year: 25 Issue: 49)

Mart 2022-Eylül 2022 (March 2022-September 2022)

E-ISSN: 2149-9098

2021, 25(1): 153-181

DOI: 10.18691/kulturveiletisim.1025552

Araştırma Makalesi

Cumhuriyet Meydanları ve Toprak Alma Törenleri Örneğinde Ulus İnşa, Toplumsal Bellek ve Halkla İlişkiler*

Güliden Özkan**

Öz

Her ne kadar bireysel olsa da toplumsal olandan ayrı düşünülmesi mümkün olmayan bellek; zihinlerin birlikte, toplumla beraber işleyişi ve bu işleyişin toplumsal düzenlemelerle şekillenmesini de yansıtmaktadır. Bireysel yaşam süresini aşan bir toplumsal grup olarak ulusun sürekliliği sonraki üyelerine toplumsal belleği oluşturan işaretleri aktarmasına bağlıdır. Tekrarlı yapıları, rutin zamanı bölmeleri, bir düzen içinde kutlanmaları, resmîyetleri ve belirgin üslupları ile törenler toplumsal bellek aktarımının en eski biçimlerinden biridir. Millî törenler ulusal hafızada devlet ile ulus ilişkisinin kristalleştiği anlar olarak öne çıkmaktadır. Toplulukların uluslara dönüşümünde bu ilişki toplumsal birliğin, bilincin ve belleğin temelini oluşturur. Dolayısıyla millî törenleri bir yandan toplumsal bellek ile olan ilişkileri ile bir diğer yandan da halkla ilişkiler bakış açısıyla değerlendirmek mümkündür. Bu kapsamda çalışmada ulus inşa sürecinde yürütülen halkla ilişkiler çalışmalarının toplumsal bellek ile olan ilişkisine örnek olarak 1933 yılı Cumhuriyet Bayramı törenleri kapsamında yapılan Ankara Toprak Alma Merasimleri ele alınmıştır. Ankara'da düzenlenen merasim bir vaka olarak analiz edilmiş, törenlerde zamana, mekâna ve bedene ilişkin anlamın inşası ile anlatının devlet ve halk arasında kurduğu bağ irdelenmiştir. Bulgular; ulus inşa sürecinde halkla ilişkiler çalışmalarının toplumsal belleği şekillendirişini açıkça göstermiş, ulus-devlet ve halk arasındaki ilişkide belleğin/kimliğin kurucu unsurlarını taşıyan törenlerin; halkla ilişkiler ve toplumsal bellek arasındaki ilişkiyi de yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma daha önce birlikte ele alınmamış olan bu iki konu arasında kurduğu ilişki bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal bellek, ulus-devlet, ulus inşa, tören, halkla ilişkiler.

* Geliş tarihi: 19/11/2021 . Kabul tarihi: 03/01/2022

**Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

Orcid no:0000-0002-7015, gulden.ozkan@kocaeli.edu.tr, guldensapozkan@hotmail.com

Research Article

Nation Building, Social Memory and Public Relations in The Examples of Republic Squares and Territory Acquisition Ceremonies*

Gülden Özkan**

Abstract

Memory which cannot be dissociated from the social although it is individual, also reflects the operation of minds together with society and the formation of this operation with social regulations. The continuity of a nation as a social group exceeding the individual length of life, depends on their transfer of signs forming the social memory to the next members of the nation. Ceremonies with their repetitive structure, ability of dividing the routine time, celebration within an order, formality and certain style, are one of the oldest forms of social memory transfer. National ceremonies come to the forefront as moments when the state and nation relationship becomes crystallized in the national memory. This relationship forms the basis of social unity, consciousness and memory in the transformation of communities into nations. Thus it is possible to evaluate national ceremonies in the context of their relationship with social memory and from the viewpoint of public relations. In this context the study discussed the Ankara Territory Acquisition Ceremonies organized within the scope of the Republic Squares ceremonies in 1933, as an example to the relationship of the public relations studies conducted in the nation building process with social memory. The ceremony organized in Ankara was analyzed as a case. In the ceremonies the building of meaning related to time, space and body and the bond established by the narrative between the state and people, were examined. The findings clearly show how public relations studies shape the social memory in the nation building process. As a consequence the ceremonies which have the constituent elements of memory/identity in the relationship between the nation-state and people, also demonstrate the relationship between public relations and social memory. Activities organized within the scope of public relations efforts, also shape memories with the building and rebuilding of meaning. The study is important because it has established a bond between these two topics, which have never been discussed together before.

Keywords: Social memory, nation-state, nation building, ceremony, public relations.

---

* Received: 19/11/2021 . Accepted: 03/01/2022

**Kocaeli University, Communication Faculty, Public Relations and Publicity Department
Orcid no., 0000-0002-7015, gulden.ozkan@kocaeli.edu.tr, guldensapozkan@hotmail.com

Cumhuriyet Meydanları ve Toprak Alma Törenleri Örneğinde Ulus İnşa, Toplumsal Bellek ve Halkla İlişkiler

Esasen bireye mahsus olmakla birlikte bir topluluğun üyesi olmanın kaçınılmazlığından bellek, oluşumu gereği toplumsaldır. Zira bireylerin belleklerini edindikleri yer toplumdur, bireyler içinde yaşadıkları toplumla birlikte öğrenir ve onunla birlikte hatırlar. Belleğin bireyin toplumsal gruplara dâhil oluşunun bir sonucu olduğu kabulü onun kolektif ve dışsal olduğunu da göstermektedir. Bu nitelikleri ile toplumsal bellek; bireyde yansımaları bulan kökenleri topluma ait olan bellektir.

Jan Assmann (2018: 28-29), her topluluğun onu bir arada tutan bağlayıcıların kültürel anlamını koruyabileceği, depolayabileceği, kaydedebileceği ve yeniden görünür kılabilceği bir sistem geliştirmek zorunda olduğunu ifade etmektedir. En nihayetinde bir işaretleme sistemi olan bu sistem; Assmann'ın teorisine göre bulunuşuyla birlikte diğer sistemleri etkisi altına alan yazı olabileceği gibi efsaneler, danslar, törenler, ayinler, mezar taşları, adlandırmalar, anıtlar gibi somut ya da somut olmayan, taşınır ya da taşınmaz biçimlerde de olabilir. İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışı, çölün aşılması ve sürgün anlatıları kökensele geçmişin hatıraları olarak her bayram ve törenin asli unsuru olmuştur, Afrika'da yazı öncesi dönemde halkların ortak anılarının koruyucusu olan griot sınıfının temsillerine müzik, dans, şiir, mim gibi sahne sanatları eşlik etmiştir, Avustralya yerlileri Aborijinlerin atalarının ruhlarına ilişkin hatıraların anıldığı totem mekânları önemli bayramlarda ziyaret yerleridir (Assmann, 2018: 60-68). Orta çağ Avrupası'nda feodal sistemin unvanlar, armalar, yiğitlik sıfatları ve isimlerin toplumsal konumlara ilişkin belleği oluşturduğu (Halbwachs, 2016:282) bilinmektedir. Benzer pratikler modern zamanın toplumlarının da işaretleme pratikleri olarak hatırlattıkları ve unutturdukları ile hem ana tanıklık edenlerin hem de gelecek nesillerin belleklerini inşa etmektedir.

Ulus devletlerin kuruluşundan bu yana toplum kavramının, devleti ile birlikte anılan insan topluluğunu çağrıştıran anlamı ile kullanımı daha yaygındır. Şayet toplumsal hafıza olarak milli bilinç temelinde yükselen bir ulusal hafızadan bahsediliyorsa bu türden bir toplumsal hafızanın siyasal iktidar ile olan ilişkisinin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Bu yönüyle toplumsal hafıza; siyasal iktidarlar açısından bütünlüğü ve birliği sağlamak üzere tüm üyelerine tanıdık gelen, aitlik hissi yaratan, yabancılıktan uzaklaştıran bir hafıza olarak (Halbwachs, 2018: 46-

47) tanımlanabilir. Kuşkusuz bu birliktelik ve aitlik kültürel alanda yoğrulur. Toplumsal ve zamansal olarak ortaklıklar üzerine kurulu sembolik anlam dünyaları ile üyelerinde güven ve destek hissi yaratarak onları birbirine bağlayan kültür; belleklerde “önemli deneyim ve anıları biçimlendirip canlı tutarak ilerleme halindeki şimdiki zamanın ufkuna başka bir zamanın görüntülerini ve öykülerini katarak dünle bugünü birleştirir” (Assmann, 2018: 23). O halde toplumsal bellek bireylerde “biz” duygusunu yaratan kimlik ve aidiyete ilişkin temelleri de yaratır böylece sadece geçmiş ya da bugünü değil yarını ve geleceği de kurgular.

Maurice Habwalchs’tan bu yana toplumsal bellek teorisi; belleği ve kimliği dışsal ve kolektif olarak tahlil etmemizin yolunu açmakta, toplumsal grupların ve gruplara özgü iletişim ve aktarım biçimlerinin de belleğin ve kimliğin oluşumunda belirleyici olduğunu göstermektedir. Böylece toplumsal bellek teorisi ulus-devletlerin birer toplumsal çerçeve olarak ulusal bellekler ve kimlikler noktasındaki belirleyiciliğini sorgulamamıza imkân tanır. Toplumsal belleği yapılandıran hatırlama ve unutmaya ritüellerinin tarihin en eski çağlarına dayandığı ve ulusların inşasını aşan bir bağlayıcıdan söz ettiğimiz kabulünü saklı tutarak çalışmanın bundan sonraki kısımlarında bakış açımızı ulus devletler ve ulusların yapılandırılması ile sınırlandıracak, bellek ve kimlik kavramlarını bu minvalde kullanacağız. Böylelikle devlet tarafından düzenlenen ulusal törenleri bir iletişim ve işaretleme sistemi olarak toplumsal belleğin üretimi noktasında ele alacak sosyo-kültürel bir bakışla halkla ilişkiler bağlamında çözümlenmeye çalışacağız.

Toplumsal bir kurgu, sosyal bir inşa ürünü olarak ulusların birliği ve bütünlüğünü savaşların bitmesi ve sınırların çizilmesi ile ulaşılan bir son nokta olarak koymak mümkün değildir. Esasen bu toplumsal bütünlüğü devam ettirebilmek üzere her an devam eden, her daim kurulması gerektirir. Bu bütünleşmenin harcı ulus olmanın anlamına ilişkin bakış açılarını ortak kılmaktır. Bir ulusa dahil olmanın getirisi bir yandan hayal edilen cemaatin benzer geçmişe ve benzer geleceğe sahip olduğu bilgisi iken öte yandan da “biz”i anlamlandırmanın yollarını göstermesidir.

Eğitimin, törenlerin, ritüellerin, anmaların, kutlamaların veya yasların, anıtların, bayrakların ulusun sembolik inşasında algı çerçevelerini benzeştirdiği ve bir toplumsal habitus¹ (ulusal bellek) yaratmaya çalıştığı açıktır (Özkan, 2019a). Anılan

¹ Pierre Bourdieu’nun temel kavramlarından biri olan habitus; bireysel alışkanlıklar ile toplumsal ve kültürel bağlam arasındaki karşılıklı ilişkiyi görünür hale getirir. Bu nedenle basitçe alışkanlık kavramı

bu pratikler Eric Hobsbawm tarafından icat edilen gelenekler olarak nitelendirilir ve bu “gelenekler alenen ya da zımnen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değer ve davranış normlarını aşlamaya çalışan bir pratikler kümesi” olarak tarif edilir (2013: 2). İcat edilen gelenekler olarak bu pratikler ulusal birliği hizmet eden toplumsal belleğin taşıyıcı öğeleri olarak işlevlendirilmişlerdir. Toplumsal birliği, beraberliği, aidiyeti oluşturan veya onu çağrıştıran geleneklerin, üyelerinin değerler sistemini ve davranış kalıplarını düzenlerken esas amacı üyeliğin yani bir ulusun ferdi olmanın duygusal ve sembolik anlamını yaratmaktır (Hobsbawm, 2013:12-17).

Özellikle ulus devletler açısından kuruluş döneminin belleklerde mütemadiyen canlı tutulması ulusal kökenin hatırlanması için elzemdir. Her hatırlama kolektif düşünceler kümesini beraberinde getirir. Kişiler, mekânlar, tarihler ve kelimeler bu kümenin parçaları yani parçası olduğumuz toplumun tüm yaşam biçimi ile birlikte gerçekleşir. Paul Connerton’a göre tekil yaşam sürelerini aşan bir toplumsal gruptan ve onun belleğinden yani topluca anımsama gücünden bahsetmek grubun sonraki üyelerine belleği oluşturan işaretleri aktarmak demektir (2019: 68). Bu açıdan bakıldığında törenler hem düzenlendiği ana tanıklık edenlerin yani şimdinin hem de aktarımlar yoluyla yaratılacak geleceğin geçmişle kurduğu köprülerdir.

Toplumsal bellek, ulus-devlet ve bir aktarım aracı olarak törenler arasındaki ilişkiyi odağına alan bu çalışma; toplumsal hafızanın şekillenmesinde ulus-devletler tarafından icat edilen bir gelenek olarak milli törenlerin rolünü irdelemektedir. Belleklerde ulusa ve onun kimliğine ilişkin inceleme oluşturmanın temsili bir biçimi olan törenler aynı zamanda ulusu oluşturan bireylerin birbirleriyle ve devletin ulusu, ulusun devleti ile temas ettiği anlardır. Bu bakımdan törenler ulusal belleğin yapılandırılma ve aktarılma etkinlikleri olarak toplumsal bellek çalışmaları içinde değerlendirilir. Öte yandan bu çalışma törenleri tören yapan tüm bu anlatı, ileti ve anlam yüklerini bir iletişim ortamı olarak halkla ilişkiler bakış açısıyla da irdelemenin mümkün olduğu iddiasını taşımaktadır.

---

ile karşılanamaz. Öğrenilmiş alışkanlıkların sürekliliğinin bedene yansımaları olarak tarif edilebilir. Yazar habitusu basitçe “kendiliğinden öyle oldu” sanılan eylemlerin, eyleyicilerin içinde işleyen toplumsal bir “yapılandırıcı mekanizmaya” bağlı olduklarını göstermek üzere geliştirmiştir.

Özellikle değişim ve dönüşüm dönemlerinde yeni koşulları gelenekselleştirmenin bir yolu olarak kullanılan törenlerde toplumsal belleklere aktarılmak istenen hatıralar sahnelenir böylece bellekler toplumsal kimliklerin temsili ile tanışır (Connerton, 2019: 72-92). Sembolik bir temsil biçimi olarak törenler zamana, mekâna, bedene ve söyleme (anlatı) ilişkin ayırt edici özelliklerle sarmalanmıştır. Bu nitelikler; topluluğun oluşması, “biz” duygusunun yeşermesi ve belleklere kimlik imgesinin yerleşmesi amacını taşıyan törenlere içkindir. Törenleri tören yapan bu özellikler aynı zamanda ulus inşa faaliyetleri kapsamında uygulanan halkla ilişkiler çabalarını da nitelemektedir. Çalışmanın izleyen kısımlarında törenlerin toplumsal belleği biçimlendirici özelliklerine yer verilmiş, toplumsal belleğin biçimlendirici niteliği ile halkla ilişkilerin toplumsal etkileri arasında bulunan paralelliğe dikkat çekilmiştir. Akabinde bir örnek olay olarak 1933 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları kapsamında düzenlenen Toprak Alma Merasimleri Ankara örneği çerçevesinde irdelenmiştir.

Toplumsal Bellek ve Törenler: Zaman, Mekân, Beden ve Anlatı

Sembolik bir temsil biçimi olarak milli törenler; ulus devletin başlangıç anı ile şimdinin ve geleceğin kopukluğunu gidermek adına zamana, mekâna, bedene ve söyleme sabitlenmiş izlenimi verir hâlbuki tam da bu nedenle tüm bunları aşar ve dolayısıyla süreklilik gösterir.

Emile Durkheim'ın toplumsal dayanışma kuramından bu yana törenlerin onaylanmış uygun ilişkiler sistemini sembolize eden birer toplumsal düzenleme pratiği olduğu bilinmektedir (Özbudun, 1997: 22). Toplumsal yaşamı benzeştirmesi böylece üyelerinde psikolojik kaygıyı azaltması, bu yolla onları toplumsallaştırması ve gelecek kuşaklara aktarılacakları işaret edişi ile milli törenler (Oğuz, 1980: 45) belleklerde ulus olmanın imgelemine yaratırlar.

Törenler ait oldukları gruba göre ister dini gerekliliklerin bir getirisi olsun, ister burjuva ya da köylü geleneklerinden kaynaklansın (Assmann 2018:47), isterse ulusal bir başlangıç noktasını işaret etsin ortak yaşanan bir zamanı ifade ederler ve tekrarlar yoluyla ortaklığı pekiştirerek hatırlamayı sağlarlar. Törenlerin (ve belleğin) zaman ile olan ilişkisi mutlak olmakla birlikte bu ilişkiyi birkaç noktadan değerlendirmek mümkündür.

Toplumsal yaşam akıp giden zamanı organize eder, böylece çeşitli evrelerin birbirini izleyen bir düzeni yaratılır (Halbwachs, 2018: 90). Hafta içi ve hafta sonu ayrımları, yaz tatilleri, çalışma ve dinlenme zamanı gibi neredeyse tüm toplumları bağlayıcı genel çerçeveler bulunmakla birlikte bunlardan ayrı olarak toplumsal koşulları, alışkanlıkları ve belki de daha önemlisi ulusal farkları yansıtan zamansal çıpalar vardır. Törenler; yılın akışını durduracak, anı rutinden farklılaştıracak biçimde ulusal bir takvim oluştururlar. Her yıl aynı gün kutlanmaları ile düzenli bir görünüm sergileyerek ayak uydurmayı kolaylaştırmanın yanı sıra hatırlama-unutmama noktasında da bağlayıcı olurlar. Bu zamansal bölünme birleşmeyi de beraberinde getirmektedir çünkü zaman gündelik olarak toplumun üyeleri için farklı işlese bile tören günlerinde toplumun tüm üyeleri için benzer biçimde bölünmüştür. Bu durum tören anında her bireyin bir diğeri ile aynı anda olduğu eş deyişle töreni yaşıyor, kutluyor olduğu izlenimini yaratarak üyeleri arasında bir eşzamanlılık oluşturur. Bu eşzamanlılık anı paylaşmak hissi ile tüm ulusu ortak kılar, homojenize eder. Böylelikle toplumsal zaman bireysel olanı kuşatır. Ayrıca törenlerin başlangıç-bitiş zamanının belirginliği ve bu zaman dilimi içinde yapılacakların an be an kurallara bağlanmış olması, her hareketin kendi zaman dilimi içinde tamamlanması ve yerini kendisinden sonra gelene bırakması, ritmik, düzenli ve tekrarlı yapıları onları belleklere kazıyarak, gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar. Törenler yoluyla kamusal zamanın resmi kuralları belleklerde belirlenmiş ve benimsenmiş olur.

Zaman ve tören arasındaki ilişkide dikkatleri çeken bir diğeri nokta törenlerin belirli zamansal aralıklarla yinelenmesinin geçmişin kesintisiz sürdüğünü düşündürmesidir (Connerton, 2019: 78). Hobsbawm'ın (2013) işaret ettiği gibi ulusal nitelikli törenler, ulus devletlerin tarih sahnesine çıkışı ile birlikte kutlanmaya başlanmış olmasına rağmen tarihin çok eski çağlarına dayanıyormuş izlenimi yaratarak ulusların ezeli ve ebedi olduğu inancını pekiştirirler.

Bellek ve hatırlama zamana ne derece bağlı ise bir o kadar da mekâna bağlıdır. Uzamın aynı bölgesinde toplanmış olmak bir topluluğun oluşumu için zemin hazırlamaktadır (Halbwachs, 2018: 148). Bu nedenle ister aile gibi aynı çatının altı olsun ister ulus gibi sınırları belli toprak parçası olsun, isterse bir meydanda tören için bir araya gelmiş olsun mekân; bireylerin bir aradalığının ortak zeminini oluşturmaktadır. Böylece o yer ve o yerde bulunanlar hatırlamanın asli unsurlarından biri haline gelmektedir. Bir toplumda gruba aitlik işaretleri olarak mekânlar; toplumun

bireylerinin eşit ve benzer olduğunun anlatısıdır (Nora, 2006: 31-32). Törenlerin düzenlendiği mekânlar; törensel anlatının somutlaştığı yerler olarak önemlidir ancak bundan daha gizil olarak katılımcıları arasında yarattığı birlik, beraberlik ve eşitlik duyguları ile mekânsal paylaşım alanı olarak işaretlenmeleridir. Tören alanı olarak işaretlenmiş hali ile mekân orada olanları, orada olanlar ise mekânı anlamlandırır.

Halbwachs (2018: 140-154), mekânların sadece fiziki niteliklerin toplamından ibaret olmadığını aynı zamanda çağrışımlarla, hatıralarla ve anlamlarla yüklü olduğunun altını çizer. Bu durum hatırlamanın mekânsal çerçevesini oluşturmaktadır. Çerçevenin içindekilerin yani mekânın ve mekânı oluşturanların sembolik anlamları sosyal olarak belirlenmiştir. Nitekim belleğin toplumsal oluşu kadar mekân da toplumsaldır. Toplumsal kimliğin bir sembolü ve toplumsal belleğin destekleyicisi olarak mekânlar; varlığını sağlamlaştırmak amacıyla olan her topluluk için yaratılması, üretilmesi² zorunlu olmaktadır (Assmann, 2018: 47). Tören anı nasıl kutlandığı zamanı aşarak tüm zamana yayılıyorsa, tören alanları da bu belirli zamanın ve uzamın dışına taşarak her an törenin ve onun amacının hatırlatıcısı olarak oradadır. Genellikle kentin ya da köyün odak noktası olarak tayin edilen bu mekânlar her gün her saat önünden ya da içinden geçip gidenlere tören anını bir kez daha hatırlatır.

Toplumsal bellek teorisi sıklıkla zihin ve onun anımsattıklarına odaklanmıştır, oysa zihnin yanı sıra beden de öğrenir ve hatırlar. Pierre Bourdieu toplumsal alanların bedene dönüşümünü konu edindiği çalışmalarında bedenimizle öğrendiğimizi, en katı toplumsal kuralların zihni değil, bir anımsatıcı olarak bedeni hedef aldığını dile getirmektedir (2016: 170). Toplumsal yaşamın akışı içinde konuşma, durma, bakma, oturma, giyinme biçimleri bedenlere işleme eğilimindedir. Sosyal yaşama ilişkin güç ilişkilerinin yarattığı farklılıklar somut kurumsal ayrımlara değil, bu ayrımların bedenlere ustalıklarla işlenmesine bağlıdır. Bourdieu'ya göre bu; törenlerin rutin akışı içerisindeki sözsüz emirler yoluyla bedene kazınır (2014: 38). Kuşkusuz kültürler arasında bedenin aldığı biçime yüklenen farklı anlamlar vardır ancak bedenin biçiminin ve aldığı şeklin her kültürde bir anlam ihtiva ettiği açıktır. Dik durma, eğilme, yükseğe çıkma, başı eğme, ayağa kalkma, diz çökme gibi basit bedensel duruşlar ve anlamları sosyalleşme sürecinde öğrenilir. Bu öğrenme bireye

---

² Mekânın toplumsal üretimi ve bellek ile olan ilişkisi noktasında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Lefebvre, Henri (2014) Mekânın Üretimi. İstanbul: Sel Yayıncılık; Nora, Pierre (2006) Hafıza Mekânları. Ankara: Dost Kitabevi.

bir beden belleği sağlar. Daimi ve kesintisiz tekrarlarla onanan kodlar bir alışkanlık olarak bedene kazınır, alışkanlık artık beden taşıdığı bir bilgi ve anımsamadır (Connerton, 2019: 123-127). Böylece hem inşa eden hem de taşıyıcı olan bedenler toplumsal belleğin yaratıcısı ve uygulayıcısı olarak özne ve nesne görevi görür.

Toplumsal belleğin kurulum ve aktarım alanı olan törenler sırasında uygun bulunan tüm davranışlar ve hareketlerin dizilimi yönergelerle belirlenmiştir. Kimin nerede duracağı, nerede oturacağı, hangi sırada yürüyeceği ya da konuşacağı, ne giyeceği titizlikle seçilir. Tören anının belirlenmesi, tören alanının düzenlenmesi gibi bedenlerin de törene uygun hale getirilmesi herhangi bir pratiği törene dönüştüren asli unsurdur. Bedensel belleğin yaratımında önemli bir bileşen olan törenler; ulusal amaca uygun düşecek bedeni canlandırma ögesinden yararlanarak oluştururlar (Connerton, 2019: 174; Assmann, 2018: 99). Ulusal nitelikli törenlerde canlandırma genellikle ulusun seçilen değerlerine gönderme yapar ve ulusal kimliğin imgelemine taşır. Tek vücut olmuş bedenler ulusal bütünlüğü simgelerken derin ve benzersiz bir aynılık duygusu aşılar.

Kimlik, algılama biçimleri, ideolojiler, tutumlar, davranışlar, toplumsal ve bireysel özellikler gibi olguları yansıtan bir ayna olarak dil (Büyükkantarcıoğlu, 2006: 25), hafızanın aktarımında da merkezi bir noktadadır. Burada ve şimdi yaşananları aşan kapasitesi ile dil, şimdi ve geçmiş arasında kurduğu köprülerle onları anlamlı bir bütüne dönüştürür. Dil mekânsal, zamansal ve sosyal bakımdan burada ve şimdi olmayan çeşitli şeyleri burada kılmaya muktedirdir (Berger ve Luckmann, 2008: 58). Dilin temel formlarından biri olan anlatı, mekânın, zamanın ve beden taşıyıcısı olarak toplulukların geçmiş ve gelecek nesillerinin hafızalarını birbirine bağlar, onları ortak kılar. Anlatı; içinde karakterlerin yer aldığı bir olaylar dizisinin öyküleştirmesidir. İster metin ister resim ister performans ya da tüm bunların birleşimi olsun bir öykü anlatan her şey anlatıdır (Jahn, 2015: 12). Tüm toplumlar/topluluklar yaşamlarını kökene ilişkin anlatıların kılavuzluğunda kurarlar, bu anlatılar toplumların yaşam biçimlerine dayanak oluşturur. Geçmişin anlatıları bugünün aydınlatıcısı, geleceğin yol göstericisi olarak davranışların yönünü tayin eder (Assmann, 2018: 305). Toplumsal belleklere işlenen geçmişin nasıl yaşandığından ziyade onun nasıl aktarıldığı, nasıl anlatıldığı yani nasıl hikâyeleştirildiğidir. Dolayısıyla toplumsal belleğin kurucu hikâyelerini anlatının çerçevesini tayin eden kurumsal yapıdan ayrı düşünmek mümkün değildir.

Toplumsal belleğin kristalleştiği tören anlarını anlatı ve anlatıcı açısından birbirini tümleyen iki biçimde değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki; her biri geçmişin bir öyküsü olan törenlerin dili ve anlatısı iken, ikincisi ilkinden bağımsız olmamakla birlikte tören ile ilgili dil ve anlatıdır. İkinci biçimin günümüzde sıklıkla medya yoluyla³ gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Özellikle medyanın da bir anlatı kanalı ve medya metinlerinin de bir anlatı olduğu gerçeğinden hareketle, törenlerin aktarımında medya metinleri anlatının anlatısı olarak belirlemekte, anlatının yeniden üretimi olarak irdelenmektedir. Böylece medya kolektif hafızanın oluşumu için temel kaynaklardan biri olmaktadır.

Tören dili ve anlatısı içinde göze çarpan en belirgin nitelik tekrardır. Törenler içeriği oluşturan konuşmalar, şarkılar, şiirler, danslar ve bedenlerden teşekkül büyük bir kompozisyon içinde her bir bileşenin törenin özünü tekrar etmesiyle oluşan bir bütünlük arz eder. Tören anlatısı; sınırlı ve seçilmiş bir dağarcığa sahip dili, tonlaması ve anlatının dizilimi ile gündelik hayattan farklılaşır (Connerton, 2019: 103-106). Tören bütünlüğü içinde çokça alt anlatı, ritüeli nicelik olarak zenginleştirir ancak içerik olarak kanonik ve tekrarlı bu düzen farklılıklara yer bırakmayacak biçimde belirlenmiştir. Bu durum bir yanıla hafıza tekniği olarak bellekte tutmayı sağlarken bir başka açıdan alışılmışlık ve aşinalık yaratarak ulusa aitliği pekiştirir.

Toplumsal Belleğin Aktarımında Törenler ve Halkla İlişkiler

Belleklerde ulusa ve onun kimliğine ilişkin imgelemi oluşturmanın temsili bir biçimi olan törenler, aynı zamanda ulusu oluşturan bireylerin birbirleriyle ve devletin ulusu, ulusun devleti ile temas ettiği anlardır. Bu bakımdan törenleri ulusal belleğin yapılandırılma ve aktarılma etkinlikleri olarak toplumsal bellek çalışmaları içinde değerlendirebileceğimiz gibi törenleri tören yapan tüm bu anlatı, ileti, anlam yükleri ile bir iletişim ortamı olarak da irdelemek mümkündür. Nitekim ulus, bellek, kimlik gibi soyutlukların birer toplumsal inşa ürünü olduğu kabulü bu insanın iletişim ile olan sıkı ilişkisini doğrudan göstermektedir. Ulus-devletin kuruluşu ve ulusun yapılandırılması süreci içinde iletişim; bilginin bireylere, gruplara ve topluluğun tümüne yayılımını sağlayarak ulusal amaçlara ulaşmak için gerekli ilişkiyi tesis eder. Toplulukların uluslara dönüşümünde üyeler arasında kurulan bu ilişki toplumsal birliğin, toplumsal

---

³ Toplumsal bellek ve medya konusunda daha ayrıntılı bilgi için; Zelizer, Barbie (2008a). "Journalism's Memory Work." *Media and Cultural Memory*. Astrid Erll, Ansgar Nünning (der.) içinde. Berlin, NY: Walter de Gruyter. 379-389. Zelizer, Barbie (2008b). "Why memory's work on journalism does not reflect journalism's work on memory?" *Memory Studies* 1(1): 79-87.

bilincin ve belleğin temelini oluşturur. Böyle bir bakış açısı ulus inşa kavramını tek yönlü, doğrusal ve salt bilgi aktaran bir iletişim edimi olmaktan çıkararak; onun iletişimin ilişki boyutu ile değerlendirilmesine imkân sağlar. İletişim ve halkla ilişkiler ulusal düzeyde ilişkiler inşa etmek ve sürdürmek olarak irdelendiğinde ulus-devletlerin iletişimsel olarak inşa edilmiş sistemler olduğu görülebilir (Taylor ve Kent, 2006: 347). Karl Deutsch, (1966: 88-106) iletişimi; kültürün ve ulusal bilincin oluşumu ve aktarımı ile toplulukların uluslara dönüşümü arasında bir yere konumlandırmıştır. Yazara göre ancak çeşitli iletişim ortamları insanların ortak kültürü paylaşmalarına izin verdiği bireyler ve gruplar ulus haline gelmektedir. Bireylerin, grupların ve kurumların toplumsal bütünlüğü doğrudan iletişim ile ilgilidir. Deutsch'a göre iletişim; bilginin dolaşımı sırasında ulusal hedeflere ilişkin ilişkileri tesis eder.

Nitekim ulus inşasının bir ilişki inşası olduğu kabulü, kavramın halkla ilişkiler perspektifi ile değerlendirilebileceğini göstermektedir. Halkla ilişkiler teori ve pratiği hükümet ve halk arasındaki ilişkinin yaratılması, geliştirilmesi ve değiştirilmesi konusunda eşsiz bir potansiyele sahiptir. Siyaset bilimi literatürü ulus inşa sürecinde iletişimi bir kanala ya da bir ağa indirgeyerek değerlendirmektedir oysa ulusların yapılandırma süreci; içinde insanların bulunduğu dinamik bir süreçtir (Taylor ve Kent 2006: 346). Bu bakımdan anlamların toplumsal olarak inşa edilmesine odaklanan halkla ilişkiler bakış açısı iletişimin ulus inşa süreci içindeki yerini toplumsal bağlamından kopmadan anlaşılmasını olanaklı kılar. Ulus inşasına ilişkin halkla ilişkiler perspektifi mesajların içeriğinden ziyade iletişim sürecini bireylerin, grupların, toplulukların ve ulusların kolektif bilincini şekillendirme girişimi olarak ele alındığında bir fark yaratır. Böyle bir kavrayış ancak halkla ilişkilere sosyo-kültürel bir bakış ile mümkün olabilir.

İşlevselci-sistem yaklaşımından temellenen egemen halkla ilişkiler kuramlarının (özellikle mükemmel halkla ilişkiler teorisi ve bu teoriye dayanan iki yönlü simetrik iletişim) aksine sosyo-kültürel bakış halkla ilişkileri; toplumsal ve kültürel anlamların üretiminde ve toplumun biçimlendirilmesinde rol oynayan bir etkileşim alanı olarak görür (Daymon ve Hodges 2009'dan Edwards ve Hodges 2011). Halkla ilişkiler, anlamların içinde yaratıldığı toplumsal gerçekliğin her alanına sıkı sıkıya bağlı ekonomik, siyasal, toplumsal ve tarihsel etmenler ile biçimlendirilmiş ve bu etmenlere ilişkin düşünce, inanç, tutum ve davranışları biçimlendiren sosyo-kültürel bir etkinliktir (Özkan 2019: 63). Dolayısıyla halkla ilişkiler; "şey"lerin "anlam"lar ile ilişkilendirilmesi

uğraşdır (Hodges ve Edwards 2014: 89-90). Bu nedenle toplumsal ve kültürel olana sıkı sıkıya bağlıdır.

Halkla ilişkilere sosyo-kültürel yaklaşım; Bourdieu'nun kültürel aracılık kavramı ile (Hodges, 2006; Pieczka, 2006; Curtin ve Gaither, 2005) anlamın belirli kültürel bağlamlarda üretim, tüketim, temsil, kimlik ve düzenleme süreçleri sırasında yaratıldığını, değiştirildiğini ve yeniden icat edildiğini ifade eden kültür döngüsü modeliyle kültürel çalışmalar ekolünün temel kaynaklarına (du Gay, 1997; Negus, 2002; Nixon ve du Gay, 2007) dayanmaktadır. Bu noktadan bakıldığında halkla ilişkiler; toplumsal dokunun en derinlerinde hissedilen inanış, değer ve tutumları hem belirleyen hem de onlar tarafından belirlenen bellek, bilinç ve kimliğe ilişkin temsili ve söylemi yaratmaktadır.

Disipline hâkim normatif halkla ilişkiler bakış açısı uygulamalara, halkla ilişkilerin bir işletme ve yönetim işlevi olduğu temel kabulü ile yaklaşmaktadır. Buna karşın son yıllarda ulus inşa ve iletişim arasındaki ilişkiye artan ilgi, çalışmalarını çoğaltmış halkla ilişkiler ile ulus inşası arasındaki temel bağlantıları ortaya çıkarmıştır. Kruckeberg ve Starck (1988) halkla ilişkileri topluluk hissi yaratmak ve onu sürdürmek için aktif bir girişim olarak işaret etmişler, ABD toplumunun inşasında halkla ilişkilerin önemini vurgulamışlardır. Nijerya'da halkla ilişkiler çalışanlarının konu edildiği araştırmada, kamu kurumlarında çalışan halkla ilişkiler uzmanlarının ulus inşasında devlet kurumlarına yardımcı olmaktan memnuniyet duydukları, ulus ve toplum için değerli bir iş yaptıklarına inandıkları bulunmuştur (Pratt,1986: 37-38). Mohd Hamdan Adnan; 1986 yılında Malezya'da ulus inşa sürecine halkla ilişkiler programlarını araştırdığı çalışmasında Malezya'daki halkla ilişkiler faaliyetlerinin toplum tüm üyelerinde birlik oluşturmaya çalıştığı sonucuna ulaşmıştır (Aktaran: Taylor ve Kent, 2006: 348). James Van Leuven (1996: 219-221),1993 yılı sonlarında Singapur ve Malezya'da yirmi halkla ilişkiler yöneticisi ile dört ay süren bir çalışma yürütmüştür. Söz konusu çalışmanın sonuçları; ulus inşası ile halkla ilişkiler arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken aynı zamanda ulus inşasının ilk dönemlerinde hükümet-medya ve hükümet-halk arasındaki iletişimin tek yönlülüğü ve enformasyon dağılımının merkeziliği dikkat çekicidir.

Ulus inşa, ulusal bilinç ve halkla ilişkiler konulu çalışmalara ilişkin artan ilginin Türkiye'de de karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Yapılan çalışmalar hem Türkiye'de halkla ilişkiler tarihi açısından aydınlatıcı hem de ülkenin kuruluş yıllarını

iletişim perspektifinden değerlendirmek noktasında ufuk açıcıdır. Türkiye’de tek parti dönemi halkla ilişkiler çalışmaları konusunda araştırmalar yürüten Halise Karaaslan Şanlı (2013, 2018) Anadolu Ajansı, Halkevleri ve okuma-yazma kampanyası örnekleri üzerinden Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş ve yerleşme yıllarında Türk ulusunun inşasına odaklanmış, cumhuriyetin ilanı ile birlikte Batılı ve modern bir ulusun tesisinde halkla ilişkiler faaliyetlerinin yeri ve önemini vurgulamıştır. E. İlkay Keloğlu İşler 2010 yılında kaleme aldığı çalışmasında Mustafa Kemal Atatürk dönemi halkla ilişkiler faaliyetlerinin yenilikleri tanıtmaya, benimsetmeye ve yayma amacını taşıdığını, dönemin çalışmalarının halkta ulus olma bilincini yerleştirmek gayesi ile yürütüldüğünü ifade etmiştir. Yine Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında erken dönem halkla ilişkiler faaliyetleri konusunda çalışmalar yürüten Gülden Özkan (2019a, 2019b, 2021) ise; törenlerin, yarışmaların ve sergilerin ulus inşasındaki rolünü ele almıştır.

Ulus inşası ve halkla ilişkiler konulu çalışmalar bir yandan normatif halkla ilişkiler bakış açısının uygulamaları değerlendirmek için tek perspektif olmadığını gösterirken aynı zamanda halkla ilişkileri çıpalandığı yönetim ve örgüt noktasından toplumsal etkileri ile değerlendirme noktasına da taşımaktadır. Halkla ilişkilere ilişkin benimsenen bu bakış açısı ulus inşanın önemli bir aracı olan milli törenlerin toplumsal bellekte bıraktıkları ile halkla ilişkilerin toplumsal etkileri konusunda da aydınlatıcı olacaktır.

Vaka Analizi: 1933 Yılı Ankara Toprak Alma Merasimi

Bu çalışmada ulus inşa sürecinde yürütülen halkla ilişkiler çalışmalarının toplumsal bellek ile olan ilişkisine örnek teşkil ettiği düşünülerek 1933 yılı Cumhuriyet Bayramı törenleri kapsamında yapılan Toprak Alma Merasimleri ele alınmıştır. Ankara’da düzenlenen merasim bir vaka olarak analiz edilirken 1933 yılı kutlamaları kapsamındaki planlamalar, çalışmalar, etkinlikler, yayınlar, tedbirler ve talimatlar törenin yani sürecin bir parçası olarak ele alınıp açıklanmış böylece araştırma vakası hakkında bağlamsal ve tarihsel bilgi boşluğu bırakılmamaya çalışılmıştır. İlaveten ulus devletlerin kuruluşu bir başlangıç noktası olarak işaretlendiğinde daha geniş bir perspektiften Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş, kuruluş ve yerleşme yılları ile bu yıllarda çok daha yoğun hissedilen ulus inşasını “süreç” olarak kabul etmek gerekir. Dolayısıyla çalışmanın tümüne yayılan ulus devletlerin kuruluş dönemlerinde

halkla ilişkiler faaliyetlerinin toplumsal bellek ile olan ilişkisi yukarıda tanımlanan sürecin bir çıktısı olarak tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Vaka; daha geniş bir fenomenler sınıfının dışavurumu olarak seçilen, kavramsallaştırılan ve analiz edilen bir olaydır (Vennesson 2015: 275). Vaka çalışmalarında sorulması gereken “Bu vaka neyin örnek olayıdır?” sorusu (Berg ve Lune 2015: 355) olmakla birlikte diğer araştırma türlerinden farklı olarak vaka çalışmalarında genel sonuçlara varmak bir amaç değildir. Bu türden çalışmalarda temel motivasyon olayın odağında yer alan ve araştırmaya konu olan kişiyi, durumu, kurumu ya da olguyu kendi olağan ortamı içinde keşfetmek, açığa çıkarmak ve ayrıntılı olarak tarif etmektir. Çalışılan vakanın belirli bir zaman ve yer gibi parametrelerle sınırlandırılabilir ve tanımlanabilir olması önemlidir. Vaka analizlerinde sürecin irdelenmesinin, ayrıntılı betimlemelerin ve açıklamaların diğer araştırma yaklaşımları ile gözden kaçabilecek çeşitli nüansları, örüntüleri ve gizli öğeleri ortaya çıkarabileceği belirtilmektedir (Vennesson 2015: 285, Berg ve Lune 2015: 356).

Toprak Alma Merasimi bu özellikler temelinde değerlendirildiğinde, yer ve zaman parametreleri dâhilinde sınırlanabilir ve tanımlanabilir bir örnek olması nedeniyle tercih edilmiştir. Ayrıca merasim benzersiz bir örnek olarak cumhuriyet tarihinde detaylandırılması gereken ve ülkenin hemen her coğrafyasında rastlanabilecek cumhuriyet meydanlarına isimlerinin verilmiş öyküsünü yansıtmaması nedeniyle seçilmiştir. Belgin Salman Bolat (2012: 152) bu eşsiz merasimi “daha önceki ve daha sonraki yıllarda tekrarı görülmeyen” bir merasim olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte bulgular kısmında ayrıntılarıyla aktarıldığı gibi özellikle Ankara Toprak Alma Merasimi’ni diğerlerinden ayıran merasime eşlik eden temsil alayı olmuştur. Bu noktada önceki satırlarda da dile getirildiği gibi genel olarak vaka analizlerinde tipik bir araştırma sorusu olarak beliren “bu vaka neyin örnek olayıdır?” sorusu, bu çalışma özelinde, “Toprak Alma Merasimleri ulus inşa sürecinde yürütülen halkla ilişkiler çalışmalarının toplumsal bellek ile olan ilişkisine örnek oluşturmakta mıdır?” şeklinde sorulmuştur. Bu araştırma sorusunu yanıtlamak üzere törenler özelinde toplumsal belleğin ayırt edici bileşenlerini ortaya çıkarmak amacıyla oluşturulan alt araştırma soruları ise şu şekildedir:

- Törenlerde zamana ilişkin anlam nasıl inşa edilmiştir?
- Törenlerde mekâna ilişkin anlam nasıl inşa edilmiştir?

-Törenlerde bedene ilişkin anlam nasıl inşa edilmiştir?

-Törenlerde anlatı ilişkisinin tarafları olan devlet ve halk arasında nasıl bir bağ kurmaktadır?

Çalışmada doküman taraması yöntemi ile konuya ilişkin Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri'nden edinilen karar, talimatname, program ve içeriğe ilişkin çok sayıda belge taranmış, konu ile ilgili kanun, yasa, yönetmelik ve genelgeler için resmî gazete arşivinden yararlanılmıştır. Ayrıca basın incelemesi yapılmış *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Vakit* ve *Hakimiyeti Milliye* gazeteleri 20 Ekim 1933-3 Kasım 1933 tarihleri arasında Ankara Törenleri ve Ankara Toprak Alma Merasimi odağında taranmıştır. Elde edilen veriler; araştırma soruları çerçevesinde betimsel ve kategorik olarak irdelenmiş ancak zaman, mekân, beden ve anlatı kategorilerinin birbirlerini tümler nitelikte iç içe geçmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle vaka etraflıca tasviri edilmiş, Ankara Toprak Alma Merasimi ise belirlenen kategorilerde bütünlüklü olarak irdelenmiştir.

Vakanın Tasviri

1925 yılında verilen kanun teklifi ve aynı gün kabul edilen oylama ile “29 Ekim günü Türkiye Cumhuriyetini ve milletini yurttan ve yurt dışında temsil edecek tek milli bayram” ilan edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi 19.04.1925, İçtima: 106, Celse: 2). Bu tarihten sonra her yıl ulusal birliğin bir ifadesi, bir yansıması olarak şenliklerle kutlanan bayramın onuncu yıl dönümü adeta bir dönüm noktası olmuştur.

Kutlamalar merasim, dekorasyon, radyo, temsil, matbuat, konferans ve inşaat komitelerinden oluşan bir yüksek komisyon başkanlığında organize edilmişti. Yurt genelinde üç gün boyunca kutlanan cumhuriyetin ilanının onuncu yıl dönümü etkinlikleri marşından afişlere, piyeslerden şiirlere, balolardan resmigeçidine kadar her yönüyle planlanmış, törenin biçim ve içeriği yasal metinlerle çerçevelenmişti⁴. Halkın tören anına ve hissine dahil olabilmesi için ulaşım ve haberleşme ücretsiz hale getirilmiş, tüm binalar, sokaklar, caddeler bayraklarla, çiçek ve kurdelelerle kırmızı beyaza dönmüş, takların büyüklüğü adeta yarış konusu olmuş, günün hatırasını geleceğe taşıyacak madalyalar ve pullar basılmıştı. Köyler ve yurt dışı temsilcilikler

⁴ 1933 yılı kutlamalarına ilişkin Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren kanun ve kararnamelere ilişkin tarih ve sayı bilgileri: 26 Haziran 1933 Kanun S.N. 2305; 16 Ekim 1933 Kanun S.N. 2318; 23 Ekim 1933 Kanun S.N. 2319; 23 Ekim 1933 Kanun S.N. 2320; 23 Ekim 1933 Kanun S.N. 2321; 15 Temmuz 1933 Kararname S.N. 14668; 18 Ekim 1933 Kararname S.N.15073; 22 Ekim 1933 Kararname S.N.15098; 22 Ekim 1933 Kararname S.N.15113; 22 Kasım 1933 Kararname S.N.15306.

de dahil olmak üzere kutlamanın yapıldığı her mekânda konuşma, konferans, piyes, şiir ve destanlar yolu ile ulusal değerler, yeni Türk devletinin nitelikleri, eski rejimin olumsuzlukları, cumhuriyetin kazanımları ve lider Mustafa Kemal Atatürk hatırlatılmış, anlatılmıştı. Şehirlere halk kürsüleri kurulmuş, sokaklar önce-sonra anlatıları ile yüklü afiş ve levhalarla bezenmiş, uçaklardan on yıllık gelişimi anlatan kitapçıklar atılmış, hatta sigara paketlerine bile özlü sözler iliştilmiş (DAB-CA Yer: 490.1.0.0/1150.36.1; *Milliyet*, 29.10.1933; *Cumhuriyet*, 30.10.1933; *Hakimiyeti Milliye*, 30.10.1933).

Kuşkusuz bu gece gündüz yapılan kutlamalardan akıllarda en çok Onuncu Yıl Marşı, Onuncu Yıl Nutku ve Cumhuriyet Meydanları kaldı. Tören tüm bileşenleri; zamanı, mekânı, bedeni ve anlatısı ile bir bütün olarak ulusu ulusa anlatıyor, belleği ve kimliği yaratıyordu. Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü etkinlikleri belleklerde geleceği şekillendiriyor, geleceğe yapılacak tüm törenler için bir şablon, bu törenlerde okunacak bir marş, ulusun karakterini ifade eden bir nutuk ve memleketin neresine baksanız adı cumhuriyetle anılacak bir meydan bırakıyordu.

Kutlama Yüksek Komisyonu'nu 29 Temmuz'da vilayetlere gönderdiği törenin mana, biçim ve içeriğini bildiren ilk talimatnamede kutlamanın "büyük bir hacimde, sesli, hareketli, renkli ve ziyalı olmasını en az bir buçuk milyon kişinin törenleri meydanlarda" kutlamasını beklediğini iletmişti. Aynı talimatnamenin 3. maddesi törenin yapılacağı meydan hakkındaki bilgilere ayrılmıştı. Buna göre "şehir, kasaba ve köyde bütün nüfus tören yerinde bulunması için teşvik edilmeli ve düzenlemeler de bu nüfusa göre yapılmalıydı. Tören için şehir ve köylerin en münasip yeri her mahallin komitesi tarafından tespit edilip hazırlanmalı, tören anına uygun hale getirilmeli, resmigeçit için düzenlenmeli" idi. Çünkü törenin kutlanacağı bu meydan bundan sonra Cumhuriyet Meydanı olarak anılacak, gelecekteki Cumhuriyet Bayramları ve diğer ulusal toplanmalar bu meydanda gerçekleştirilecekti (DAB-CA Yer: 490.1.0.0/1150.36.1). Ayrıca meydana onuncu yıl hatırasının yüksekliğine yakışacak bir taş dikilerek üzerine "... İlinin.... kazası Onuncu Cumhuriyet bayramını coşkunlukla bu meydanda kutluladı, 29 Birinci Teşrin 1933" yazılacaktı. Toplumsal belleğin ulus-devlet çerçevesinde kurgulanması sürecinde ülkenin her köşesindeki Cumhuriyet Meydanları 1933 yılı törenleri kapsamında böyle adlandırılmıştı. Yeni ulus-devletin yeni kamusal mekânlarının yaratımı noktasında devletin kendine yarattığı geçmişin hatırlatıcısı olan bu meydanlar ile burada düzenlenen törenler;

toplumsal belleğin ve kimliğin hem biçimlendiricisi hem de yansıması olarak belirlemekteydi. Üstelik meydana dikilecek bir anıt ile anın ölümsüzleştirilmesi, süreklilik kazanması istenmiş, “bu anıtın onuncu yılın hatırasına yakışacak bir yükseklikte” olmasının beklendiği belirtilmişti. Böylece ulusun en ücra köşesindeki kişide dahi mekânsal bir aidiyet ile ulusun toprağına olan bağı kuvvetlendirilmek yoluna gidilmiştir.

Ulus ve vatan yani toplum ve mekân arasında oluşturulmak istenen bu bağ bir başka icat ile perçinlenmiş, törenler sırasında düzenlenen Toprak Alma Merasimleri ile ulus vatanını ona bir vatan veren Mustafa Kemal Atatürk’e hediye etmiştir. Komisyon törenlerin başlamasından yaklaşık on beş gün önce tüm kutlama komitelerine yeni bir merasime ilişkin yazı göndermiştir. Gönderilen yazıda “onuncu yıl dönümü karanlık ve derin bir yokluktan şerefli bir devlet olarak parlak istikbale ulaşmak noktasında bir dönüm noktası” olarak tanımlanmış, bu dönüşümde “Mustafa Kemal’in rolünün eşsizliği vurgulanmış ve ona olan minnet borcunu ödemenin” bir yolunun bulunduğu müjdelenmiştir. Bu yol; bir taraftan “büyük reisin milli hayatta kurtarıcı hizmetine milletin minnettarlığı ve öte taraftan Gazi mefkûresi (ülküsü) yolunda bütün Türkiye’nin birlik, beraberlik ve bütünlüğünü” gösterecek bir yol olarak tanımlanmaktadır (DAB-CA Yer: 490.1.0.0/1150.36.1). Mustafa Kemal Atatürk’e ulusal bağlılığı göstermenin bir nişanesi olarak cumhuriyetin kutlanacağı her meydandan birer avuç toprak alınacak ve milli bir hediye olarak Atatürk’e gönderilecektir. Komite toprağı kimin alacağını belirlemiş, temsili bir ulus izlenimi yaratan kişileri şöyle sıralanmıştır; vali veya kaymakam, fırka reisi, halkevi reisi, bir gazi, bir kız-bir erkek öğrenci ve bir şehit çocuğı. Yazıda ayrıca tüm “Türkiye’den gelerek Ankara’da muhafaza edilecek bu toprakların ulusal birliği ve vatani bütünlüğü” göstereceğı ifade edilmiştir (DAB-CA Yer: 490.1.0.0/1150.36.1).

Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından önerilen ve Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından uygulamaya konulan Toprak Alma Merasimi kuşkusuz törenlerin en yaratıcı etkinliğidir. Merasim yurdun her kutlama meydanında yapılmış, öncesinde nutuklar ve şiirler söylenmiş, marşlar ve tezahüratlar eşliğinde alınan toprak zabıt tutulması ve mühürlü kutulara konulmasının ardından Ankara’ya gönderilmiştir. Toprakların akıbeti konusunda eldeki bilgiler tutarsız olsa da Toprak Alma Merasimi hediyein vatan olduğu devlet ve ulus arasındaki ilişkinin eşi pek de görülmemiş bir tezahürüdür.

Ankara Törenleri ve Toprak Alma Merasimine İlişkin Bulgular

23 Ekim 1933 günü *Milliyet* gazetesinin Felek isimli köşesinde Bayramın Faydaları isimli yazıda “siyasi bayramların; ara sıra akidelerimiz üzerine konan tozların süpürülmesine, umdelerimizin cilalanmasına, hedefe doğru gidiş istikametinin yeniden kontrolüne ve hele yürüyüş beraberliğine yaradığı” ifade edilmiş; “bayram etmenin bir hüner, şehri ayın yapmanın bir sanat” olduğu dile getirilmiştir (*Milliyet*, 23.10.1933). Törenlerde kutlamaların merkezi başkent Ankara’dır.

Ankara’ya törenler için dışarıdan 90.000 kişi geldiği, otellerde yer kalmadığı, lokantaların ihtiyaca yetişemedikleri, hemen her köşe başında cumhuriyetin yüksek manalarını ifade eden vecizelerin, grafiklerin göze çarptığı, Ankara’da bütün semtlerin, meydanların, caddelerin, sokakların donatıldığı, üzerinde bayrak dalgalanmayan, birkaç ampul sallanmayan tek bir bina kalmadığı gazetelerin kutlamalara ilişkin aktardığı bilgiler arasındadır (*Vakit*, 29.10.1933; *Milliyet*, 29.10.1933). Böyle bir ortamda ülkenin başkentinde etkinlikler dört güne yayılmıştır.

Ankara’da 28 Ekim gününün odağı Hâkimiyeti Milliye (Ulus) Meydanı ve izcilerdir. Resmi kutlama günü olan 29 Ekim günü; istasyonun ardındaki yarış meydanında Mustafa Kemal’in de katılımıyla düzenlenen kutlama gazetelerde satırlarca anlatılmıştır. Törenlerin vazgeçilmez unsuru resmigeçidin saatlerce sürdüğü, halkın çok coşkulu olduğu, askerlerin intizamı aktarılmış, haber metinleri hayranlık ve gurur duygusu ile kaleme alınmıştır. Aynı gün cumhuriyetin ilan edildiği 20:30’da 101 pare top atışı yapılmış, fener alayları düzenlenmiş, şehrin muhtelif yerlerinde balolar tertiplenmiştir (*Hâkimiyeti Milliye*, 27.10.1933). 30 Ekim günü halk kürsüleri, şehitlik ziyaretleri, sergiler, konferanslar, açılışlar, piyesler, temsiller ve gece halk eğlenceleri ile tamamlanmış, 31 Ekim ise Toprak Alma Merasimine ayrılmıştır.

Milliyet, *Cumhuriyet*, *Hâkimiyeti Milliye* ve *Vakit* gazeteleri Toprak Alma Merasimlerinin yapılacağını 22 Ekim’de duyurmuşlardır. *Vakit* gazetesinden Sadri Ertem’in köşe yazısı Toprak Alma Merasimleri’nin bir yanıyla kurtuluş mücadelesi günlerini hatırlatan bir yanıyla da gelecek ümitlerini barındıran belleği biçimlendirici içeriğini ortaya koymaktadır. Kurtuluş Savaşı’ndan sahneler anlatan yazar, Sakarya, İnönü savaşlarını ve İzmir’e gelişi tasvir etmiş ve sonrasında şu sözlere yer vermiştir (Ertem, 1933: 3);

Sene 1933. Bugün artık akan kanlar kurumuştur. Meydanlarda toz toprak diye ellerimizi dokundurduğumuz cisimler cesetlenmiş mazi ile döğüşen ruhumuzdur. Zerreleşmiş kanımızdır. Onuncu yıl bayramını bu toprakların üzerinde selamlayacağız. O topraklardan birer parçayı Ankara'ya göndereceğiz. Ankara'da her köşeden gelecek toprak karışacak, hallihamur olacak bu çamur yeni bir insanlığın mayası diye nesillerden nesillere söylenecek.

Nasıl harp senelerinde kanlarımız aynı derelere karışarak aktıysa nasıl kanlarımız topraklarımızı bir yağmur gibi ıslattıysa kuruyan pıhtılaştıran kanlarımıza karışan toprak yığını da yeni hayatın, yeni günlerin, yeni sevgilerin sembolü. Nasıl damarlarından boşanan kan milletin iradesinin ta kendisi olan Mustafa Kemal'in sevgisi ile cepheye set olduysa kuruyan kanın cisimleşen, topraklaşan kısmı da ilerinin, yeni neslin sevginin kendisini Mustafa Kemal'de bulan milletin timsali olacaktır.

Alıntılanan köşe yazısının da işaret ettiği gibi toprak alma merasimlerinin ulusal bellekte vatan toprağı anlatısına dönüşmesi hedeflenmiş, hafızanın ve kimliğin nesiller boyu aktarımında vatan denilince akıllara gelenin kurtuluş mücadelesi, dökülen kanlar, verilen canlar olması ve bunun için Mustafa Kemal'e minnet borcu hissedilmesi amaçlanmıştır. Böylece zamanda ve mekânda aynılık yaratan merasimlerin anlatı birliği ile de geçmiş, şimdi ve gelecek kuşakların belleklerini birbirlerine bağlaması amaçlanmıştır.

Ankara merasimi diğer şehirlerde düzenlenen merasimlerden farklı olarak temsili bir alay eşliğinde yapılmıştır. 31 Ekim günü Halkevi önünden hareket eden beş bin kişinin katıldığı temsili alay yürüyüşüne saat 10'da başlamıştır. Beş bin kişilik dev bir kadroyla bir açık hava sahnesinde cumhuriyet, milli mücadele, Mustafa Kemal, inkılaplar ve on yılın eserleri dramatize edilmiş, Kurtuluş Savaşı ile başlayan mücadele dönemi ve cumhuriyetle geçen on yılın kazanımları halkın halka sahnelediği bedensel pratiklere dönüşmüştür. Alay, Hâkimiyeti Milliye Meydanı'ndan İstasyon Caddesi'ne oradan da istasyonun arkasındaki yarış meydanına yani resmi kutlamanın yapıldığı ve artık adı Cumhuriyet olan meydana gelmiştir. Diyanet İşleri Başkanı, Ankara valisi, Halkevi Başkanı, bir kız öğrenci, bir erkek öğrenci, bir gazi ve bir şehit annesinin meydandan aldığı birer avuç toprak Türk bayrağının içine konulmuş ve ağzı sırma ile bağlanarak süslü bir kamyona yüklenmiştir. Toprak alma merasimini takiben İstiklal ve Onuncu Yıl Marşları okunmuş, nutuklar ve şiirler söylenmiş, tekrar Onuncu Yıl Marşı'nın okunmasından sonra alay geldiği güzergâhtan şehre ulaşarak dağılmıştır (Tarihi Araştırma Grubu, 1999: 40).

Alayın ilk sırasını taşıdıkları dev levhalarla ortaokul öğrencileri oluşturmuştur. Bu levhaların sağ tarafında 1 yaşında bir bebek resminin üzerinde 1923 yazısı, sol tarafında ise 10 yaşında bir çocuk üzerinde 1933 yazısı ile ortada güneş ışıkları altında 10 rakamı görülmektedir. Bu cumhuriyeti simgeleyen ilk semboldür. Bu kabileyi takip eden yüz kadar zeybek, arkalarında kağnılar, üzerinde cephan taşıyan öküzler ve mandalar ile “Ankara’nın taşına gözlerimin yaşına bak” türküsü eşliğinde milli mücadelenin sembolize edildiğini söylemek mümkündür. Orduyu temsil eden süvari ve piyade bölüklerini, Mustafa Kemal’in dört metre boyundaki heykelini taşıyan bir kamyon takip etmiştir. Yine kamyonlar üzerinde taşınan kaideler alayda istiklal ve inkılaplar uğruna canlarını feda edenleri yani meçhul askerleri sembolize etmektedir. Elinde bir makine dişlisi ile işçi heykeli, fabrika ve baca görüntüleri milli sanayii anlatmaktadır. İki gencin taşıdığı Mustafa Kemal’in tunç renginde resminde görünen büyük bir ay ve yıldız bayrağın ay ve yıldızını, 29 öğrencinin taşıdığı harfler harf devrimini, adliye görevlilerinin geçişi hukuk alanındaki inkılâpları, demiryolu çalışanları ise bu süre zarfında yapılan 4000 kilometrelik demir yolu ulaşımını ifade etmektedir. Lozan anlaşması sonrası sınırları gösteren bir harita ile Cumhuriyet Halk Fırkasının altı oku son semboller olarak alayda yer almışlardır (Tarihi Araştırma Grubu, 1999: 39-40).

Alay, kurtuluş mücadelesinden başlayarak on beş yıllık ulusal tarihin seçili anılarını şehrin sokaklarında dolaştırmış, ulus-devletin kuruluş anını belleklere ve bedenlere bu şeklide aktarmıştır. Temsili alay ile birlikte geline Cumhuriyet Meydanı’nda toprak alma vazifesi bittikten sonra günün anlamına ilişkin yapılan konuşmalar ve okunan şiirler irdelendiğinde yurdun bölünmez bütünlüğünün ve birliğinin sık sık tekrarlandığı görülmektedir (*Hâkimiyeti Milliye*, 01.11.1933, Tarihi Araştırma Grubu, 1999: 40-42). Metinlerde ulusal birlik, toprak ve Mustafa Kemal’e yüklenen anlamlar arası ilişkiyi yakalamak mümkündür. Dahası ulusal birlik ve Mustafa Kemal’e duyulan minnet anlatısının vatan toprağının bölünmezliği ile bütünleşerek Cumhuriyet Meydanları ile somutlaştığını böylece meydanların bir hafıza mekânına dönüştüğü söylenebilir.

İşte biz bu özlü topraktan bir avuç alıyoruz. Ona ağız ve dil veriyoruz ve istiyoruz ki harcı şehit kanı olan, bölünmez, parçalanmaz vatanın yükselecek yeni abidesi, Türk milletinin Gazi’si ile bütünlüğünü geleceğe anlatsın.” (Naşit Hakkı Beyin Nutku, *Hâkimiyeti Milliye*, 01.11.1933).

Bir avuç toprak alınız, onun içinde dedelerimizin vücutlarından zerreler bulacaksınız (Enver Behnan Beyin Nutku, *Hâkimiyeti Milliye*, 1.11.1933).

Yapılan konuşmaların içeriğinde toprak; savaş yıllarında kanla, inkılâp yıllarında ise terle yoğrulmuş kutsal bir mekân olarak nitelendirilmiştir. Anlatılar bu kutsal mekânın Mustafa Kemal sayesinde bir vatan haline geldiğini ve ulusun en kutsal varlığını ona hediye etmenin minnet borcu olduğunu vurgulamaktadır.

Tören boyunca devletin başlangıcına ilişkin zamansal bir hatırlatıcı olarak onuncu yıl vurgusu ile kurtuluş, zafer ve inkılâp anlatısının tekrarı geçmişle araya mesafe koymanın bir yolu olarak tercih edilmiştir. Köyler ve yurtdışında yaşayanlar da dâhil olmak üzere ulusun her ferdinin bugün bayram olarak meydanlarda kutlaması hedeflenmiş, hatta “meydanlarda toplanıp merasime iştirak etmenin kutlama vazifesi sayılacağı bu nedenle evlerde veya makamlarda tebrik yapılmaması” (*Cumhuriyet*, 24.10.1933) istenmiştir böylece yaratılan anda ve mekânda toplumsal belleklerin ortaklığı amaçlanmıştır.

Yapılan incelemelerde töreninin her anının incelikle ve ayrıntılarıyla planlandığı, birbirini peşi sıra izleyen etkinlik programının bir boşluğa yer bırakmadığı, tören programının günler öncesinden gazetelerde yer aldığı görülmüştür. Böylece tören anı ritmi, düzeni ve tekrarı ile hafızalarda yer bulurken yeni kamusal zamanın resmi kuralları da ulusa aktarılmıştır.

Kutlamalarda tüm ülkenin bir tören mekânına dönüştüğünü söylemek mümkündür. Mekânı yaratan bayraklar, kırmızı-beyaz renkler, Atatürk resimleri, ışıklar, devleti, ulusu, birliği ve bütünlüğü simgelerken hafızalarda ulusal anlatının taşıyıcısı olarak anlamlandırılmaktadır. Böylece törenlere ve mekâna bağlı olan bu semboller gelecek zamanlarda bunlardan bağımsız olarak anın hatırlatıcısına dönüşmüştür. Resmî törenlerin mekânı Cumhuriyet olarak adlandırılan meydanlar hem ulusal bir değer yansıtıcısı hem de onun taşıyıcısı haline gelmiştir. Böylece ulusun üyelerinde inşa edilen zamansal ortaklığın yanı sıra yurdun her yanında beliren köyde ve kentte aynılık hissi yaratan meydanlarla mekânsal ortaklık da sağlanmıştır. Üstelik bu meydanlar artık sadece törenlerin yapıldığı alansal boşluklar değildir, hafızalarda töreni, amacını, bir araya gelişi de tutan, toprak alma merasimi ile her zerresi vatana dönüşmüş olan dikili anıtı ile işaretlenmiş mekânlardır.

Bu mekânları, yani meydanları düzenlenişi ve kullanımı ile toplumsal ilişkilerin ortamı ve yansıması (Lefebvre, 2014: 108-116) olarak görmek mümkündür. Örneğin;

vilayetlere gönderilen kutlama programında merasim duruşu ve geçit resmine ilişkin meydanlarda uygulanacak sıralanış bir kroki ile açıklanmıştır. Krokide ilk üç sıranın askeri personele ayrıldığı bunları gazilerin, polisin, izcilerin, öğrencilerin, sporcuların takip ettiği en sonda ise halkın yer aldığı görülmektedir (DAB-CA Yer: 490.1.0.0/1150.36.1). Metinde halk “bir kütle halinde, sınıfsız biçimde ve intizamlı bir şekilde” tarif edilmektedir. Bu tarif ve mekânda sıralanış esasen toplumsal konumların hiyerarşisi ve devletin ilişkiler sisteminin ifadesidir. Bu ifade; Durkheim’in işaret ettiği topluluk tarafından uygun ilişkiler sisteminin bir öğreticisi olarak mekâna yansır. Törenin seyircisi ile sergileyenin somutlaştığı mekânda devletin gücünün, yapısının, işleyişinin ve hiyerarşisinin timsali olan resmigeçit askeriyle, tankıyla, tüfeğiyle, okuluyla, belediyesiyle, imar ve fen işleriyle devletin bir bütün olarak yukarıdan aşağıya canlı canlı akış halinde sunumudur. İlk kez bu yıl resmigeçide köy ve şehir halkı da katılmış cumhuriyetin yarattığı kendinin seyircisi olmuştur.

Geçişlerin anlatımında göze çarpan düzen, intizam, nizam, muntazam sözcükleri dikkat çekici olmakla birlikte yekvücut gibi hareket etmenin tekleştirici, kitleleştirici, birleştirici çekiciliğini de göstermektedir. Böylece törenin zamanı, mekânı ve bedeni birbirine bağlayan ve bu yolla ulusal hatırayı yaratan niteliği de gün yüzüne çıkmaktadır. Örneğin; “Gazi nereye yaklaşıyorsa kütle oraya yaklaşıyor; mıknatısa tutulmuş çelik parçaları gibi” (*Vakit*, 30.10.1933) ya da “Bütün nazarlar reisicumhur hazretlerinin geleceklere istikamete çevrilmişti” (*Milliyet*, 30.10.1933) gibi örnekler başka bir eylemin mümkün olmadığını düşündürmektedir. Gazete haberlerinde sıklıkla kullanılan tüm halk, bütün millet, Türk Milleti, herkes, her Türk zamirleri öznelerin ortak zamanda, ortak mekânda, ortak bedensel pratik içinde olduğu izlenimini yaratmaktadır.

Sadece hareketlerde değil, görsel olarak da yaratılmaya çalışılan teklik kıyafetlere de yansımış, geçit resmine davetli olan sivillerden siyah yekeleli frak, askerlerden üniforma giymeleri istenmiş, seyirci halkın dahi koyu renkli kıyafetler giymeleri beklenmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 29.10.1933). Mustafa Kemal’in frakı tarif edilmiş, yakasında bulunan parti rozetinin zarafeti aktarılmıştır (*Vakit*, 30.10.1933).

Törenlerin birlik ve bütünlük anlatısı etrafında kurgulandığını, cumhuriyetin kazanımları ve Atatürk’ün bu kurgunun odağını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu genel anlatı içinde şiirler, konferanslar, piyesler, konuşmalar, destanlar, marşlar ve hatta temsili alaylar birer alt anlatı olarak toplumsal belleğin kurucu hikâyelerinin

taşıyıcısı olarak kullanılmışlardır. Alt anlatıların birbirini tekrar eden içeriği, bütünde görülen tematik aynılık unutmamayı garanti altına alırken aynı zamanda aşinalık ve aitlik yaratmaktadır.

Basın, törenin anlatısını benzer sözcüklerle haberlerine taşımış böylece anlatının anlatısı olarak sonsuz bir döngü oluşmuştur. Söz konusu durum; anlatıyı zaman, mekân, beden ile bütünleştirmiş; törenlerin sabit ve değişmez olduğu izlenimini yaratmıştır. Basında takip edilen haber metinlerinin Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından alınan kararlar ile illere gönderilen talimatların hemen hemen aynısı olması törenlerin planlı bir halkla ilişkiler çalışması olarak değerlendirilebileceğini de ifade etmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Cumhuriyetin ilanı ve benimsenen laiklik ilkeleri ile Osmanlı'dan kopan yeni Türkiye Cumhuriyeti; diğer ulus-devletlere benzer biçimde kuruluş süreci boyunca ulus-devlet öncesi döneme ait olanları unutturma ve yeni döneme ait olanları yaratma ve benimsetme gayreti içinde olmuştur. Yeni devletin yeni ulusal törenleri de devletin meşruiyetini gerekçeleyen, ulusal birliğin hedeflendiği, milli değerlerin aksettirildiği anlar olmuştur.

Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından 19.11.1933 tarihinde başbakanlığa gönderilen değerlendirme raporunda törenin bir halkla ilişkiler çalışması olarak düzenlendiğini görmek mümkündür. Metinde komisyon tarafından gazetelerin bayram günü her zamanki hacimlerinin üzerinde yayın yapmalarının rica edildiği⁵, ilaveten ihtiyaç duyulan bilginin komisyon tarafından hazırlanan rehber kitapta bulunabileceği belirtilmiştir. Yine aynı metne göre uzak vilayetlerdeki gazetelere inkılaplara ilişkin fotoğraflar ve klişeler gönderilmiş, tüm gazete ve dergilerden bir muhabirin törenleri Ankara'da izlemesi için seyahat ücreti karşılanmış, temel atma ya da açılış törenlerinin bayram günlerine denk getirilmesi rica edilmiş, kıyafeti devlet tarafından karşılanan kişilerin (asker, jandarma, öğrenci) yeni kıyafetlerinin bayram arifesinde verilmesi istenmiş, ayrıca vatandaşların da özellikle çocuklarına yeni elbiselerini bayram günü almaları salık verilmiştir (DAB-CA Yer: 490.1.0.0/1150.36.1 Tarih: 19.11.1933).

⁵ 29 Ekim 1933 günü *Akşam* gazetesi 32, *Milliyet* gazetesi 52, *Cumhuriyet* gazetesi 64, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 88 sayfa olarak basılmıştır.

Kutlama yüksek komisyonu, CHF teşkilatına Mustafa Kemal Atatürk'e gönderilmesi umulan tebrik telgraflarını hatırlatmış, telgrafların Toprak Alma Merasiminden sonra gönderilmesinin uygunluğunu belirtmiş ve telgrafta merasimin birlik ve beraberlik ruhunu kuvvetlendirdiğinden bahsedilmesi istenmiştir (DAB-CA Yer: 490.1.0.0/1150.36.1 Tarih: 19.11.1933). Planlama metinleri, kontrol listeleri, değerlendirme raporları gibi normatif halkla ilişkiler öğelerine de rastlanmıştır. Birlikte sosyo-kültürel bir perspektiften bakıldığında törenlerde halkla ilişkilerin anlamın yaratıcısı ve taraflar arasındaki ilişkinin sağlayıcısı rolü açıkça görülmektedir. "Milletin memleket havasındaki diriliş ve yükselişi anlaması" (DAB-CA Yer: 490.1.0.0/1150.36.1 Tarih: 19.11.1933) şekilde ifade edilen amacın hem ilişkiler hem de bellekler noktasında hedeflenmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmada toplumsal belleğin yapılandırılması noktasındaki nitelikleri ile törenler; ulus inşa sürecinde bir halkla ilişkiler örneği olarak ele alınıp incelenmiş, törenlerin toplumsal bellek ile ilişkisi irdelenmiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan ilişkiye örnek olarak 1933 yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları kapsamında düzenlenen Ankara Toprak Alma Merasimi seçilmiş ve bir vaka olarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda doküman taraması yoluyla elde edilen veriler törenler, toplumsal bellek ve halkla ilişkiler odağından taranmıştır. Ulaşılan bulgular ulus-devlet ve halk arasındaki ilişkide belleğin/kimliğin kurucu unsurlarını taşıyan törenlerin; halkla ilişkiler ve toplumsal bellek arasındaki ilişkiyi yansıttığını göstermiştir.

Halkla ilişkiler çabaları kapsamında düzenlenen etkinlikler anlamın inşası ve yeniden inşası ile bellekleri de biçimlendirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde kuruluş dönemi gibi erken bir dönemde anılan faaliyetleri birer öncü halkla ilişkiler çabası olarak adlandırmak ve değerlendirmek dolayısıyla halkla ilişkiler çalışmalarının ulus inşa sürecinde kullanımı ile toplumsal belleği şekillendirici etkisini görmek mümkün olmuştur. Bu durum halkla ilişkileri sosyo-kültürel bir bakış açısı ile ele almak ve uygulamaları birer kültürel aracı olarak konumlandırmak noktasında önemlidir. Ayrıca ulus inşa dönemi halkla ilişkiler faaliyetlerini konu edinen bu çalışmanın bir araştırma alanı olarak Türkiye'de halkla ilişkiler tarihine de katkı sunduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Assmann, Jan (2018). *Kültürel Bellek*. Çev., Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berg, Bruce L. ve Howard Lune (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Çev., Hasan Aydın. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berger, Peter ve Thomas Luckmann (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. Çev., Vefa Saygın Öğütle. İstanbul: Paradigma.
- Bolat, Bengül Salman (2012). *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Bourdieu, Pierre (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi Pascalca Düşünme Çabaları*. Çev., Burcu Yalım. İstanbul: Metis
- Bourdieu, Pierre (2014). *Eril Tahakküm*. Çev., Bediz Yılmaz. İstanbul: Bağlam.
- Büyükkantarcıoğlu, Nalan (2006). *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*. İstanbul: Multilingual.
- Connerton, Paul (2019). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* Çev. Alaeddin Şenel. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cumhuriyet Gazetesi (22.10.1933). “Büyük Bayramda Milletin Hediyesi – Memleketin Her Tarafından Ankara’ya Toprak Yollanacak”.
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1933/cumhuriyet_1933_tesrinievvel_/cumhuriyet_1933_tesrinievvel_22_.pdf. Erişim tarihi: 12.06.2021.
- Cumhuriyet Gazetesi (24.10.1933). “Beyazıt Meydanının Adı Cumhuriyet Meydanı oldu”.
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1933/cumhuriyet_1933_tesrinievvel_/cumhuriyet_1933_tesrinievvel_24_.pdf. Erişim tarihi: 12.06.2021.
- Cumhuriyet Gazetesi (30.10.1933). “Onuncu Yılın Bayramı”. Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi, Gazete Arşivi, Micro Film Koleksiyonu.

Curtin, Patricia.A. ve Kenn T. Gaither (2005). "Privileging Identity, Difference and Power: The Circuit of Culture as a Basis for Public Relations Theory." *Public Relations Review*, 17(2): 91-115.

Devlet Arşivleri Başkanlığı-Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 490 01, Yer: 11 50 36.1

Deutsch, Karl W. (1966). *Nationalism and Social Communication*. Cambridge, MA: MIT Press.

du Gay, Paul (der.) (1997). *Production of Culture/Cultures of Production*, Sage, London.

Edwards, Lee ve Caroline Hodges (2011). "Introduction Implacations of a (Radical) Socio-Cultural Turn in Public Relations Scholarship." *Public Relations, Society & Culture*. Lee Edwards ve Caroline E.M. Hodges (der.) içinde London: Routledge. 1-14.

Ertem, Sadri (1933). "Dün Kandı Bugün Toprak." *Vakit Gazetesi*, 25.10.1933. http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vakit/vakit_1933/vakit_1933_birincitesrin_/vakit_1933_birincitesrin_25_.pdf. Erişim tarihi: 17.06.2021.

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (22.10.1933). "Yurdun Her Bucağından Bir Avuç Toprak". <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=129175> Erişim tarihi: 14.6.2021.

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (27.10.1933). "Ankara'da Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümünü Kutlulama Programı" <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=129180>. Erişim tarihi: 14.06.2021.

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (29.10.1933). "Bugün Cumhuriyet Meydanlarında yüzbinler Gaziyi ve Cumhuriyeti bağrına basıyor". <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=129307>. Erişim tarihi: 14.6.2021.

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (30.10.1933). "Bütün Dünya Türk Milletinin Bayramını Kutluladı". <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=129309>. Erişim tarihi: 14.6.2021.

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (01.11.1933). “Yurdun Her Bucağından Bir Avuç Toprak”.

<https://dijital->

[kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?Issued=129311](https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?Issued=129311). Erişim

tarihi: 14.06.2021.

Halbwachs, Maurice (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. Çev., Büşra Uçar.

Ankara: Heretik Yayınları.

Halbwachs, Maurice (2018). *Kolektif Hafıza*. Çev., Banu Barış. Ankara: Heretik

Yayınları.

Hobsbawm, Eric (2013). “Giriş: Gelenekleri İcat Etmek”. *Geleneğin İcadı*. Eric

Hobsbawm ve Terence Ranger (der.) içinde. Çev., Mehmet Murat Şahin.

İstanbul: Mesele Kitapçısı. 1-18.

Hodges, Caroline (2006). *Relaciones Humanas: The Potential for Public Relations*

Practitioners as Cultural Intermediaries in Mexico City [Yayımlanmamış doktora

tezi]. University of Bournemouth.

Hodges, Caroline ve Lee Edwards (2014). “Public Relations Practitioners.” *The*

Cultural Intermediaries Reader. Smith J. McGuire ve Matthews James (der.)

İçinde. London: Sage. 89-99.

İşler-Keloğlu, E. İlkey (2010). “Ulusal Bilincin İnşası Sürecinde Halkla İlişkiler.”

Cumhuriyet Döneminde İletişim: Kurumlar, Politikalar. Nazife Güngör (der.)

İçinde Ankara: Siyasal Kitabevi. 166-180.

Jahn, Manfred (2015). *Anlatıbilim: Anlatı Teorisi El Kitabı*. Çev., Bahar

Dervişcemaloğlu. İstanbul: Dergah Yayınları.

Kruckeberg, Dean ve Kenneth Starck (1988). *Public Relations and Community: A*

Reconstructed Theory. New York: Praeger.

Lefebvre, Henri (2014). *Mekânın Üretimi*. Çev., Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Milliyet Gazetesi (22.10.1933). “Program Yarın Açıklanacak”.

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/milliyet//milliyet_1933/milliyet_1933_tesrinievvel_/milliyet_1933_tesrinievvel_22_.pdf. Erişim tarihi: 17.06. 2021.

Milliyet Gazetesi (23.10.1933). “Bayramın Faydaları”.

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/milliyet//milliyet_1933/milliyet_1933_tesrinievvel_/milliyet_1933_tesrinievvel_23_.pdf. Erişim tarihi: 17.06.2021.

Milliyet Gazetesi (29.10.1933). “Türk, Büyük Bayramın Kutlu olsun”.

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/milliyet//milliyet_1933/milliyet_1933_tesrinievvel_/milliyet_1933_tesrinievvel_29_.pdf. Erişim tarihi: 17.06.2021.

Milliyet Gazetesi (30.10.1933). “Ankara Görülmemiş Bir Gün Daha Yaşadı”.

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/milliyet//milliyet_1933/milliyet_1933_tesrinievvel_/milliyet_1933_tesrinievvel_30_.pdf. Erişim tarihi: 17.06.2021.

Negus, Keith (2002). “The Work of Cultural Intermediaries and The Enduring Distance Between Production and Consumption” *Cultural Studies*, 16(4): 501-515.

Nixon, Sean ve Paul du Gay (2002). “Who needs cultural intermediaries?” *Cultural Studies*, 16(4): 495-500.

Nora, Pierre (2006). *Hafıza Mekânları*. Çev., Mehmet Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi.

Oğuz, Burhan (1980). *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri: Tarım, Hayvancılık, Meteoroloji*. İstanbul: Doğu-Batı.

Özbudun, Sibel (1997). *Ayinden Törene Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Özkan, Gülden (2019a). *Bir Halkla İlişkiler Uygulaması Olarak Cumhuriyet Bayramları*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Özkan, Gülden (2019b). “Bir Halkla İlişkiler Çalışması Olarak Türkiye’de Düzenlenen İlk Güzellik Yarışması.” *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1): 587-606.

Özkan, Gülden (2021). “Erken Dönem Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Örneği Olarak Seyyar Sergi Karadeniz Vapuru.” *Atatürk ve İletişim: Medya İletişim ve Toplumsal Değişim*. Özden Toprak (der.) içinde. Ankara: Akademisyen Kitabevi. 199-236.

Pieczka, Magda (2006). *Promotional Work: The case of PR Consultancy in the UK 1995–2000*. Unpublished doctoral thesis. University of Stirling.

- Pratt, Cornelius (1986). "Professionalism in Nigerian Public Relations." *Public Relations Review*, 12(4): 27–40.
- Şanlı, Halise Karaaslan (2013). "Türkiye’de Halkla İlişkiler Tarihi Açısından İhmal Edilmiş Bir Alan: Tek Parti Dönemi ve Halkla İlişkiler Faaliyetleri." *Halkla İlişkilerin Kazancı: Geçmiş Eğilimler Yeni Yönelimler*. Melike Aktaş Yamanoglu ve B. Pınar Özdemir (der.) içinde. Ankara: Deki Basım Yayım. 243-260.
- Şanlı, Halise Karaaslan (2018). "Public Relations Activities During The Nation-Building Process In Turkey." *MANAS Journal of Social Studies*, 7 (4): 435-447.
- Tarihi Araştırmalar Grubu (1999). "Cumhuriyetin Her On Yılı 1933-1983." *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, 33: 30-48.
- Taylor, Maureen ve Michael L. Kent (2006). "Public Relations Theory and Practice in Nation Building.", *Public Relations Theory II*. Carl H. Botan ve Vincent Hazleton (der.) içinde. New York: Lawrence Erlbaum Associates. 299-314.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 19 Nisan1925. İçtima:106, Celse:2.
- Vakit Gazetesi 29.10.1933 "Büyük Bayram". <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?Issued=173968>. Erişim tarihi: 17.06.2021.
- Vakit Gazetesi 30.10.1933 "Ankara’da Bayram".
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vakit/vakit_1933/vakit_1933_birincitesrin_/vakit_1933_birincitesrin_30_.pdf. Erişim tarihi: 17.06.2021.
- Van Leuven, James K. (1996). "Public Relations in South East Asia: From Nation Building Campaigns to Regional Interdependence." *International Public Relations: A Comparative Analysis*. Hugh Culbertson ve Ni Chen (der.) içinde. Newyork: Routledge. 207–222.
- Vennesson, Pascal (2015). "Vaka İncelemeleri ve Süreç Takibi: Kuramlar ve Pratikler" *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler Çoğulcu Bir Perspektif*. Donatella D. Porta ve Michael Keating (der.) içinde. Çev., Sabri Gürses. İstanbul: Küre Yayınları. 271-290.